

**RECENZIE : ADELINA PIATKOWSKI, ISTORIA EPOCII ELENISTICE,
EDITURA ALBATROS, BUCUREȘTI, 1996, 338 PAGINI**

ALEXANDRU SUCEVEANU

Recent a apărut în generoasa editură Albatros lucrarea doamnei profesor Adelina Piatkowski, **Istoria epocii elenistice**. Profesor titular la catedra de Filologie Clasică a Universității București, d-na Adelina Piatkowski s-a impus de mai multă vreme printr-o serie de lucrări în domeniul de graniță dintre filologia clasică și istoria antică. Ajunge să cităm aici traduceri comentate din istoricii Herodot (în colaborare cu Felicia Vant-Ștef; Editura Științifică, 1957), Cassius Dio (Editura Științifică, 1973– 1981) și Polybiu (volumele II – III, Editura Științifică, 1988 – 1995; primul volum a fost îngrijit de Virgil C. Popescu). Apoi, după o serie de opere de strictă filologie clasică, cum ar fi **Istoria literaturii grecești** (în colaborare cu Maria Marinescu - Himu); Editura Științifică, 1972), **Influența poeziei grecești asupra literaturii latine** (Editura Universității, 1976) și dicționarul **Scriitori greci și latini** (colaborare și coordonare împreună cu Nicolae I. Barbu; Editura Științifică și Enciclopedică, 1978) sau de filozofie (traducerea și comentariul textelor păstrate din Democrit, în lucrarea **Filozofia greacă până la Platon**, în colaborare cu Ion Banu; Editura Științifică și Enciclopedică, 1979–1994), d-na Adelina Piatkowski revine în domeniul său predilect, cel al istoriei antice, oferindu-ne mai întâi **O istorie a Greciei antice** (Editura Albatros, 1988), căreia îi urmează, cronologic, lucrarea pe care am onoarea să o prezint în cele ce urmează.

Definită conceptual încă din J.G. Droysen, epoca elenistică se întinde de la moartea lui Alexandru cel Mare (323 a. Chr.) până la victoria de la Actium a lui Octavian, viitorul prim împărat al Imperiului Roman, asupra lui Marcus Antonius (31 a. Chr.) și reprezintă momentul maximei extensiuni teritoriale a "miracolului grecesc" atât în fruntariile stabilite de cuceririle marelui rege macedonean, cât și mult în afara acestora.

Perioada diadohilor (urmașii imediați ai lui Alexandru cel Mare), deschisă prin înțelegerile de la Babylon (323 a. Chr.) și reconfirmate doi ani mai târziu la Triparadeisos (321 a. Chr.), marchează inevitabila fărâmițare a imensului imperiu al lui Alexandru cel Mare și se încheie în 281 a. Chr., când, în bătălia de la Kurupedion, moare ultimul dintre diadohi, Lysimah.

Acum se definesc pentru mai bine de două secole marile unități statale elenistice, și anume Egiptul Lagid, Asia Mică Seleucidă și Macedonia Antigonidă, pe lângă o serie de alte state cu o întindere – sau măcar importanță – mai mică (Pergamul, Pontul, Iudeea, Armenia, Bithynia, Paflagonia, Commagene, Cappadocia, Galatia, Cilicia,

Pisidia, Caria, Cyrene), aceasta fără a mai pomeni marele regat al părților arsiaci. Perioada 280-215 a. Chr. reprezintă așadar scurta epocă a grandorii formațiunilor statale înființate pe rămășițele imperiului lui Alexandru cel Mare, perioadă marcată pe de o parte de așa-numitele războaie siriene dintre Ptolemei și Seleucizi, pe de alta de tentativele – mai mult sau mai puțin reușite – ale Antigonizilor de a-și subordona Grecia.

Pericolul cel mai mare venea însă din altă parte. Tânăra Republică Romană, care-și încheiase sau era pe cale să-și încheie cucerirea Peninsulei italiice, a Sciliei, a nordului Africii (prin cele trei războaie punice) și a Spaniei, pătrunde în forță în Orient și, după ce în prealabil pusese piciorul în Peninsula Balcanică prin așa-numitele războaie ilirice (229–219 a. Chr.) atacă în cursul altor trei războaie (215–168 a. Chr.) Macedonia bravilor regi Filip al V-lea și Perseu, transformând-o în 148 a. Chr. în provincie romană (nu însă și Grecia, care va fi redusă la această condiție abia în vremea lui Augustus). În același timp, romanii îl înving pe Antiochos cel Mare (în bătălia de la Magnesia din 190 a. Chr., prin același genial strateg, P. Cornelius Scipio Africanul, care-l învinsese în marea bătălie de la Zama din 202 pe Hannibal), moment ce va marca începutul declinului puterii seleucide.

Măcar ca evenimentele următoare vor fi avut o importanță crucială pentru istoria elenismului, ele sunt tratate mai sumar de autoare, într-un ultim capitol al lucrării. Ajunge, pentru completarea sumarei noastre prezentări, să reamintim că după instalarea fermă a romanilor în Asia Mică, prin moștenirea din 133 a. Chr. a regatului attalid al Pergamului, urmează ascensiunea marelui rege al Pontului, Mithriade al VI-lea Eupator, pentru a cărui anihilare a fost nevoie de intervenția celor mai destoinici generali romani, ultimul dintre ei, Pompeius cel Mare, definitivând în 63 a. Chr. organizarea romană a Asiei Mici. Supremația acestuia în Orient (viitoarea diviziune a Imperiului Roman în cel răsărit și cel de apus pare a se prefigura încă de pe acum) ia sfârșit odată cu victoria lui Caesar de la Pharsalos din 48 a. Chr. Lui Pompeius îi urmează în Orient, prin înțelegerile celui de-al doilea triumvirat, Marcus Antonius, care va fi înfrânt la rândul-i (Actium, 31 a. Chr.) de către Octavianus Augustus.

Mai puțin densă – cum spuneam – pentru această ultimă etapă, narațiunea istorică a d-nei Adelina Piatkowski se remarcă prin bogăția informației, prin claritatea și coerența expunerii, în fine – cum era și de așteptat – printr-o exemplară cunoaștere a textelor antice (în special, firește, a lui Polybiu).

Dar simpla enumerare a acestor evenimente istorice nu-i pare suficientă – și pe drept cuvânt – autoarei pentru înțelegerea elenismului în toate complexitatea sa, ceea ce o determină să dedice o serie de capitole analizei acestui fenomen, atât în mediul urban cât și în cel statal. Întemeiată pe o bună cunoaștere a tuturor celorlalte categorii de surse (epigrafice, numismatice, arheologice, arhitectonice sau urbanistice, așa cum au fost mai demult utilizate, printre alții, de Mihail Gramatopol în a sa **Civilizație elenistică**, apărută în 1974), Domnia Sa reușește să ne convingă în mare măsură de unitatea lumii elenistice, fie și numai la nivel citadin. Astfel este sigur că sub oblăduirea unor magistraturi din ce în ce mai precis diversificate, de o reală libertate sau autonomie se bucurau tot mai puține cetăți. Unei intense activități economice (în special de natură comercială, susținută acum, pe lângă marile centre din regatele ptolemaic și seleucid, de adevăratele metropole comerciale din Rhodos și Delos), îi corespunde o polarizare fără precedent a averilor, ceea ce va duce la grave conflicte sociale. Arhitectura (în special cea a construcțiilor defensive, urmare a folosirii tot mai

frecvente a mașinilor de război) și artele plastice (sculptura, pictura, coroplastica sau orfevrăria) cunosc o dezvoltare remarcabilă, în vreme ce religia pare să sufere un grav proces de depersonalizare – prin filiera raționalistă –, ceea ce va face tot mai mult loc cultelor esoterice orientale.

Dacă însă, pe de altă parte, avem în vedere specificul instituțional al fiecărei cetăți în parte (în acest monument un grup de cercetători încearcă chiar o ierarhizare a cetăților grecești, în funcție, printre altele, tocmai de aceste instituții), evoluțiile economice extrem de diferite de la o cetate la alta (unele trăiesc adevărate momente de apogeu, altele par a fi intrat într-o iremediabilă criză), statutele sociale atât de diverse (de la marii "binefăcători" cetățeni, prosperii comercianți și, oricum, deținătorii de magistraturi orașenești la umilii țărani, reduși la diferite grade de semi-dependență, pentru a nu mai vorbi de mercenarii greci sau barbari), în fine definitivarea unor pantheonuri în care cu greu pătrund cultele orientale, realizăm că într-adevăr s-ar putea vorbi, în spirit hegelian, de o unitate în diversitate a acestei lumi.

Adăugând doar că politica imperială romană a avut abilitatea să menajeze toate aceste particularități, fie și numai în perioada Principatului, se cuvine să-i dăm integral dreptate autoarei atunci când încearcă să definească marile deosebiri dintre regatele elenistice, atât de mari încât stabilirea unei paradigme a acestora pare de-a dreptul imposibilă.

Astfel, Egiptul Ptolemaic pare a fi fost iremediabil marcat de precedentele sale faraonice (cele pe care Ptolemeii nu vor fi avut nici un interes să le demoleze, așa cum o vor fi înțeles Alexandru cel Mare, și mai târziu, parțial, împărații romani), atât în ce privește structurile administrative, cât și cele sociale. Imensa documentație papirologică (ajuge să ne amintim de adevărata arhivă a lui Zenon) nu poate fi extrapolată pentru alte zone, în timp, ce, paradoxal, este sigur că Biblioteca din Alexandria – devenită o adevărată Academie sub imboldul acelorași luminați Ptolemei – preia, în pofida cândva strălucitei Atene, rolul de centru cultural al lumii elenistice.

Mai aproape de ceea ce ne-am dorit să înțelegem printr-un stat elenistic tipic pare a fi regatul seleucid. Dacă însă și aici – cu excepția unui protocol aulic extrem de precis ierarhizat ca și a menținerii vechilor satrapii persane – constatăm lipsa unei legislații scrise, pe lângă un conglomerat etnic foarte divers și o fluctuație teritorială care va determina, printre altele, imposibilitatea fixării capitalei acestui stat (Seleucia pe Tigru și Antiochia pe Orontes, dacă nu cumva, cum s-a spus, capitala era acolo unde se afla regele), realizăm că sunt puține șanse pentru a deduce din situația regatului seleucid reguli general valabile pentru restul monarhiilor elenistice.

Cu atât mai puțin s-ar apropia de această calitate micul regat macedonean, aflat încă în faza regalității preurbane (corespondentă întrucâtva perioadei homerice) în secolele VI-V a.Chr., ascensiunea ei sub Filip al II-lea nereușind s-o impună în ochii grecilor altfel decât un regat barbar. Conservându-și în mare aceleași structuri administrative și sociale, Macedonia va cunoaște, după scurta strălucire din vremea lui Alexandru cel Mare, un curs iremediabil descendent, ceea ce avea de altfel să se întâmple și în teritoriul grecesc pe care și l-a dorit cu atâta ardoare, fără să ia aminte că poziția sa geo-strategică o expunea în primul rând – cum s-au și petrecut în realitate lucrurile – loviturilor extraordinarei forțe militare pe care o reprezenta Republica Romană.

În pofida diversității lor, aceste state vor fi avut menirea să perpetueze ideea monarhiei mai mult sau mai puțin mondiale, preluată de Alexandru cel Mare de la

Ahemenizi, ceea ce va fi constituit cel mai bun exemplu pentru genialul artizan al Imperiului Roman, Octavianus Augustus. Îmbinând vechile magistraturi republicane cu elemente paraconstituționale, extrase din structurile monarhiilor elenistice, acesta va fi știut să pună bazele unui imperiu care va dăinui, fie și numai în Orient, mai bine de un mileniu. Odată în plus, sentința cu care d-na Piatkowski își încheie frumoasa sa carte își va fi dovedit perenitatea: **historia magistra vitae est.**

Lucrarea se încheie cu menționarea surselor literare (este desigur o scăpare faptul că lui Polybiu nu pare să i se acorde locul meritat; ea poate fi, cred, remediată cu ocazia unei mult dorite noi ediții, căreia ar trebui să i se adauge un indice general și măcar o hartă), epigrafice, numismatice, prosopografice, artistice și religioase, și cu un tabel cronologic, extrem de oportun divizat între Grecia și Macedonia pe de o parte, Egiptul și Orientul pe de alta. Este, socot, un prim pas spre o ideală istorie a greutății din Orientul îndepărtat și nordul Mării Negre până în sudul Franței și nordul Africii, istorie pe care au a o scrie generațiile următoare.

Până atunci, în calitate de fost student al d-nei Adelina Piatkowski și în numele tuturor generațiilor de studenți ai Domniei Sale, țin să-i exprim toată recunoștința pentru această documentată, elevată și, mai ales, extrem de utilă istorie a elenismului.